«Про засади запобігання і протидії корупції» № 3206-VI від 7 квітня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011 – №. 40. – ст. 404. 3. Закон України «Про боротьбу з корупцією» від 05.10.1995 № 356/95-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, N 34, ст. 266 з наступними доповненнями та змінами. 4. Стан та динаміка розвитку неурядових організацій в Україні. 2002-2010 роки./Любов Паливода, Світлана Голота. – Київ, ВД КуПол, 2010. – 56 с. 5. Потенціал неурядових організацій у протидії корупції // Інтернет - сторінка Інституту прикладних гуманітарних досліджень. [Електронний ресурс], режим доступу: http://www.iahr.com.ua/files/works_docs/118.pdf 6. Рейдерські новації: як захоплюють громадські ради // «Українська правда» від 04 квітня 2011 р.[Електронний ресурс], режим доступу: http://www.pravda.com.ua/articles/2011/04/4/6077869/ 7. Чи зможе громадянське суспільство вплинути на українську політику? // Інтернет – сторінка Фонду «Демократичні ініціативи», повідомлення від 12.10.2011. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dif.org.ua/en/polls/2011-year/chi-zmozhe-gromadjanske-suspilstvo-vplinuti-na-ukrainsku-politiku_.htm

ПАВЛИКІВСЬКИЙ В.І., *кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін та адміністративного права*

Харківський економіко-правовий університет

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ТРУДОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ПОРУШЕНЬ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ

В умовах широкого розповсюдження трудових правопорушень та збільшення кількості злочинних посягань на трудові права людини в сучасній Україні велике значення має вірне

використання судами та правоохоронними органами законодавства, яке передбачає відповідальність за грубе порушення законодавства про працю.

Однією з основних проблем застосування законодавства про відповідальність за порушення трудових прав людини є визначення зазначених правопорушень у законі за допомогою оціночних ознак. Принцип правової визначеності у кримінальному праві сформувався досить давно. За цим принципом кримінальне покарання застосовувалось тільки за ті діяння, заборона на які чітко встановлювалась законом. При цьому визначеність закону не лише дозволяла судді застосовувати його в необхідних межах, а й самому індивіду передбачувано регулювати свою поведінку [1]. Сьогодні принцип правової визначеності гарантує таку діяльність парламенту, щоб ухвалені ним юридичні норми були чіткими та точними, спрямованими на забезпечення передбачуваності ситуацій та правовідносин.

На теперішній час однозначного рішення щодо проблем оціночних ознак у кримінальному праві не знайдено ні вітчизняними, ні зарубіжними криміналістами. При цьому, незалежно від правової системи (загальної чи континентальної) оціночні ознаки використовуються в законодавстві будь-якої країни. Так, у кримінальному законодавстві Великої Британії наповнення кримінально-правової норми змістом повністю покладається на судову практику, що в свою чергу з одного боку надає можливість оперативної та адекватної реакції на прогалини законодавства в процесі застосування, а з іншого, створюючи судовим прецедентом загальнообов'язкове правило, назавжди усуває необхідність подальшої конкретизації оціночного поняття за аналогічних обставин. Саме останній момент забезпечує одноманітність застосування законодавчих приписів, хоча низку труднощів викликає пошук необхідного судового рішення в такому громіздкому законодавстві [2, с. 29]. Аналогі-

чною виглядає ситуація з оціночними ознаками у законодавстві США [3, с. 104]. В той же час в правових нормах США спостерігається тенденція щодо широкого застосування роз'яснювальних норм, які значно полегшують правозастосування. Мінімізацією оціночних понять характеризується законодавство континентальної правової системи. Зокрема, аналіз Кримінального кодексу Франції свідчить про невелику кількість оціночних понять, які використовуються для опису ознак складу злочину [2, с. 30]. Законодавство України як і законодавство більшості держав СНД містить значну кількість оціночних понять частина яких розкривається безпосередньо у законі, частина у матеріалах узагальнення судової практики. З іншого боку, існує значна кількість оціночних ознак, які піддавалися лише науковому тлумаченню.

Однією з таких ознак і є поняття «грубе порушення», що використовується у диспозиції статей 172 та 173 КК. Ст.ст. 172, 173 Кримінального кодексу України (далі КК) передбачають відповідальність за «грубе» порушення законодавства або угоди про працю. Саме визначення терміну «грубе» викликає найбільші складнощі в правозастовній діяльності правоохоронних органів та суду при вирішенні питання про притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб. Відсутність чітких, однозначних та зрозумілих критеріїв визначення цієї оціночної ознаки призводить до неоднозначних правових висновків, що в свою чергу, негативно впливає на вирішення проблем правового захисту наших громадян. В більшості наукових коментарів поняття грубе розкривається або за допомогою інших оціночних ознак [4, с. 413; 5, с. 349] або шляхом простого перерахунку дій, які автори коментарю вважають грубими [6, с. 118]. При цьому переважна більшість науковців посилається на тотожність термінів грубе порушення, що містяться у ст.ст. 172 та 173 КК [7, с. 148].

Аналіз судової практики дозволяє стверджувати про те, що

термін «грубе порушення» судом та правоохоронними органами найчастіше визначається з урахуванням таких критеріїв як важливість та цінність порушуваних прав, кількість правопорушень, характер та обсяг суспільно небезпечних наслідків, кількість та категорія потерпілих тощо [8, с. 152]. Використання оціночного критерію в складах злочинів, передбачених ст.ст. 172, 173 КК з одного боку ускладнює їх розуміння, внаслідок чого виникають проблеми щодо практичного застосування зазначених норм, з іншого — надає широкі можливості правозастосувачу довільного тлумачення закону, що в свою чергу призводить до його порушень. У деяких випадках, особливо в бланкетних диспозиціях, без використання оціночних критеріїв обійтися практично неможливо. Та прагнути до скорочення таких критеріїв необхідно, й це твердження підтримує більшість вчених.

Проведене нами дослідження кримінальних порушень трудового законодавства також підтверджує висновки про необґрунтованість застосування у ст. 172 КК терміну «грубе порушення». Зі 112 кримінальних справ, пов'язаних зі злочинними порушенням трудових прав людини, майже 70 % складають справи, порушенні за ст. 172 КК (Грубе порушення законодавства про працю), інші — за ст. 175 КК (Невиплата заробітної плати). З 78 кримінальних справ, порушених за ст. 172 КК України, 34 справи (тобто майже половина) було порушено в зв'язку з незаконним звільненням працівника з роботи. Під іншим злочинним порушенням законодавства про працю практика в більшості випадків розуміє виплату заробітної плати нижче встановленого законом мінімуму, встановлення роботодавцем незаконних штрафних стягнень за порушення трудової дисципліни, порушення права на відпочинок [8, с. 155-156]. Тобто, практичне застосування ст. 172 КК, порівняно з законодавчим визначенням, суттєво обмежене трудовими правами людини, передбаченими Конституцією України. Гру-

бі порушення інших трудових прав людини, в більшості випадків, залишаються поза увагою правоохоронних органів.

За визначенням С.С. Яценко грубість порушення відображає його ступінь, серйозність [9, с. 686]. Однак цієї характеристики виявляється замало для безпомилкової та точної кваліфікації протиправних дій порушника, а тому вважаємо досить обґрунтованими зауваження щодо існування зазначеної оціночної ознаки у злочинах проти трудових прав людини.

В той же час, зазначаємо про наявність суттєвих відмінностей у використанні терміну «грубе порушення» в диспозиціях статей 172 та 173 КК. У диспозиції ст. 172 КК ознака «грубе» є основою для відмежування злочинного порушення законодавства про працю від адміністративного делікту. Саме встановлений факт грубості порушення є підставою притягнення особи до кримінальної відповідальності за зазначеною статтею. Диспозиція ст. 173 КК передбачає відповідальність за грубе порушення угоди про працю службовою особою підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, а також окремим громадянином або уповноваженою ними особою шляхом обману чи зловживання довірою або примусом до виконання роботи, не обумовленої угодою. Таким чином, грубе порушення угоди про працю, на відміну грубого порушення законодавства про працю (ст. 172 КК), повинно сполучатися з певним способом його скоєння. Саме таке поєднання оціночної ознаки зі способом скоєння злочину та цінністю угоди про працю як соціального явища дає можливість для безпомилкового встановлення факту злочинного порушення угоди про працю.

Угода про працю є однією з найважливіших гарантій захисту прав та свобод працівників. Угода представляє собою договір між працівником та роботодавцем, або їх групами (у випадку укладання колективних договорів та угод) в яких закріплюються основні права та гарантії працюючих, зокрема, ха-

рактер роботи, розмір заробітної плати, умови праці та підстави звільнення (ст. 21 Кодексу законів про працю України). Порушення з боку роботодавця домовленостей, що містяться в угоді про працю саме по собі вже є істотним порушенням чинного законодавства. Тим не менш, з метою уникнення проблем під час правової оцінки дій винних осіб, законодавець встановлює додаткові орієнтири у визначенні грубості такого порушення. Цим орієнтиром виступає спосіб скоєння злочину: обман, зловживання довірою, примус до виконання роботи, не обумовленої угодою.

Не визнається грубим порушення угоди про працю із використанням інших способів, не передбачених диспозицією ст. 173 КК, зокрема залучення до роботи шляхом переконання, вмовляння працівника, його матеріального стимулювання щодо порушення або зміни угоди.

На теперішній час слід констатувати відсутність єдиного підходу до законодавчого визначення окремих ознак діяння навіть в межах однієї групи злочинних посягань. Найбільш прийнятним слід визнати шлях відмови від оціночних ознак або ж конкретизації та деталізації таких ознак, що виключить непорозуміння та подвійність тлумачення під час застосування норм про кримінальну відповідальність за порушення трудових прав людини.

Список літератури: 1. Хавронюк М. Чому в Європі не розуміють прислів'я «від тюрми не зарікайся». – Українська правда. – 06.10.2011. // http://www.pravda.com.ua/articles/2011/10/6/6642959/ 2. Лановенко К.С. Досвід зарубіжних країн щодо використання оціночних понять у кримінальному законодавстві. // Міліція України. – № 7–8(169–170). – 2011. – С. 29–31. 3. Савченко А.В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження: монографія / Савченко А.В. – К.:

КНТ. – 2007. – 596 с. 4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюк. — К.: Каннон, А.С.К. – 2002. — 1104 с. 5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. — 2-ге вид., переробл. та доповн. / Відп. ред. С.С. Яценко. — К.: А.С.К. – 2002. — 968 с. 6. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник /Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація.- 4-те вид., переробл. і допов. – Х.: Право. – 2010. – 606 с. 7. Зінченко І.О. Кримінально-правова охорона виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (Аналіз законодавства і судової практики). Монографія. Харків. – 2007. – 320 с. 8. Павликівський В.І. Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про працю, не пов'язані з посяганням на життя та здоров'я: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. – Х. – 2004. – 222 с. 9. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 4-те вид., переробл. та доповн. / Відп. ред. С.С. Яценко. – К. – 2005. – 986 с.

САВЧЕНКО А.О., *кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри трудового, екологічного, земельного права та права соціального захисту населення*

Харківський економіко-правовий університет

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАХИСНОЇ ФУНКЦІЇ ТРУДОВОГО ПРАВА В УМОВАХ РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В умовах розбудови громадянського суспільства в Україні необхідним є створення та функціонування системи правового захисту прав та інтересів учасників трудових правовідносин. Відповідно до ст. 13 Конституції України держава забезпечує соціальну спрямованість економіки з